

บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการพัฒนาสังคม กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
ที่ก่อตั้งโดยวัด,ชุมชนและเอกชน ในจังหวัดนครปฐม
Role of Local Museum in Social Development: Case Study of Local Museum
Established by Temples, Communities and Private Sector in Nakhon Pathom

สุทัศน์ ฟังประเสริฐกุล, ปธาน สุวรรณมงคล, วิพร เกตุแก้ว และ เพ็ญศรี จิรินัง
Suthas Fungprasertku, Pathan Suwanmongkol, Viporn Katekao and Pensri Chirinang
หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต และรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
Master of Public Administration Program and Doctor of Public Administration Program
Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Received: June 11, 2018

Revised: August 22, 2018

Accepted: August 24, 2018

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดย วัด, ชุมชน และเอกชนในนครปฐม (2) เพื่อศึกษาการพัฒนาทางสังคม ซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในนครปฐม (3) เพื่อศึกษาปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐม และ (4) เพื่อเสนอแนะรูปแบบบทบาทการพัฒนาในทางสังคมด้วยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หน่วยในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์ สมาชิกในชุมชน นักวิชาการและนักท่องเที่ยว จำนวน 26 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร แล้วตีความผลการวิจัยจากข้อค้นพบที่ได้ ผลการวิจัยพบว่า (1) พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสามารถตอบสนองการท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา ทำให้องค์กรเอกชน ชุมชน บ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยงานวัฒนธรรมในท้องถิ่น ต่างกระตือรือร้นในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อันมีที่มาของสะสม (2) การพัฒนาในทางสังคม ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสถานที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นแหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น (3) ปัจจัยภายในที่สนับสนุนการพัฒนาในทางสังคม ได้แก่ ทุนทางสังคม การจัดการเชิงกลยุทธ์ ภาวะผู้นำการเรียนรู้ตลอดชีวิต การมีส่วนร่วม ชุมชนที่เข้มแข็ง ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายภาครัฐหรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งภาคเอกชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สังคมแห่งการเรียนรู้ เครือข่าย (4) บทบาทของพิพิธภัณฑ์การพัฒนาในทางสังคมประกอบด้วย บทบาทการเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดก ทางศิลป วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น บทบาทการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และบทบาทการเป็นแหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, บทบาทของพิพิธภัณฑ์, รูปแบบบทบาทพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นพัฒนาทางสังคม

Abstract

The purposes of this research were as follows (1) to study the history and context of

local museums on folk wisdom (2) to find ways for the management of local museum on folk wisdom (Case study: Ban Phantarak Folk museum) (3) to introduce the format guidelines for the management of local museum towards sustainability and self-sufficiency (4) to give priority to the study of local museum on folk wisdom (Case Study: Ban Bhandarak Folk museum, Lam Phaya sub-district, Bang Len district, Nakhon Pathom province). The unit used for analysis was the individual level which is comprised of local administrators, those related to the museums, community members and academics, for a total of 15 persons. The data collection consisted of the following (1) in-depth interviews (2) participatory observations (3) study and analysis of documents and then interpreting the findings which were obtained. The research results revealed that (1) local museums can respond to local tourism and learning resources, private organization, communities, homes, temples, schools and local cultural agencies. They are enthusiastic about establishing a collection of museums. (2) The social development of local museums is a place of cultural heritage conservation and a source of life-long learning. It is a source of income distribution to the local community. (3) Internal factors that support social development include social capital, strategic management, lifelong learning leadership participation, strong community and external factors include government policies or local government organizations, and private sector initiatives, cultural tourism, learning society, and networks.(4) The role of the museum in social development serves as a source of conservation of artistic heritage, local culture, role as a source of life-long learning and the role of a source of income distribution to the local community.

Keywords: local museum, role of local museum, role of local museum in social development model

บทนำ

ในช่วง 10-15 ปี บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในต่างๆของโลก ได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จากบทบาทดั้งเดิมในการเป็นสถานที่ในการเก็บรักษาและการจัดแสดงสิ่งของสะสม โดยในปัจจุบันได้มีการเพิ่มบทบาทที่นำไปสู่ การเป็นส่วนสำคัญที่เป็นสถานที่สนับสนุนการพัฒนาของชุมชน ให้เกิดความเข้มแข็ง และการฟื้นฟู เพื่อการพัฒนาทักษะและความเชื่อมั่นของสมาชิกในชุมชนรวมทั้งผู้คนจากภายนอก ด้วยการเรียนรู้ผ่านสิ่งของที่สะสมที่นำมาจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์และการให้บริการเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม เป็นส่วนสนับสนุนฟื้นฟูและการพัฒนาของเศรษฐกิจท้องถิ่น ด้วยการประกอบสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้เป็นพื้นที่สาธารณะและสถาบันทางวัฒนธรรมที่สามารถกระตุ้นผู้คนมาร่วมกันและเป็นแรงบันดาลใจและเพื่อตอบสนองต่อสังคมและและความต้องการ ทาง

เศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับโลก อันก่อให้เกิดความเชื่อมโยงในการเรียนรู้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งจะเป็นแห่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้คนทุกสถานะในสังคม โดยบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงและเกิดขึ้นนั้น มีความสอดคล้องต่อแนวทางของการพัฒนาประเทศที่ได้มีการกำหนดนโยบายสนับสนุนและส่งเสริม การพัฒนาอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ในทุกระดับและประเภทการศึกษา โดยส่งเสริมสนับสนุนเครือข่ายภูมิปัญญาและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตอย่างมีคุณภาพและตลอดชีวิต ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ประชาชน ประชาสังคมและทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหารจัดการศึกษาและสนับสนุนส่งเสริมการ

ศึกษา มุ่งหวังจะพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีจิตสำนึก การอนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าของความเป็นไทย มีโอกาสและเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เชื่อมโยงกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ ที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่และท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างสถาบันทางสังคมให้มีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้น ตามแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาทางสังคมที่ไม่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานความรู้ ด้วยการปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต รวมทั้งส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และให้คนไทยมีความสุขและตอบสนองต่อการบรรลุซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ

โดยแนวทางดังกล่าวข้างต้น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ภาครัฐให้ความสำคัญมาโดยตลอดและใช้เป็นเครื่องมือของท้องถิ่นหรือชุมชน ที่สามารถผสมผสานทุนทางสังคมได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ประกอบกับทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่หล่อหลอมกันจนก่อให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่สามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดประสบการณ์ของท้องถิ่น เสมือนหนึ่งมหาวิทยาลัยเปิด ที่เป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านและส่งเสริมการศึกษาตลอดชีพ อย่างที่รัฐไม่ต้องลงทุน (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอ อนันตกุล และชีวิสิทธิ์ บุญยเกียรติ, 2549, น. 18) และยังเป็นแหล่งที่มีการสร้างจิตสำนึก และความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น เป็นองค์กรที่สงวนรักษาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และการส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อกระจายรายได้ท้องถิ่น ตามแนวทางการพัฒนาประเทศไทยในทางสังคมได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจากการนำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมาเป็นองค์ประกอบของบทบาทในการสร้าง กระบวนการพัฒนา

ประเทศที่ยั่งยืนในด้านสังคม พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงโลกในยุคศตวรรษที่ 21 นั้น ยังคงมีประเด็นที่สำคัญในการนำมาสู่การวิจัยในครั้งนี้ กล่าวคือ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งในประเทศไทยและที่อื่นๆในโลก ล้วนเกิดขึ้นจากรากฐานเดียวกันคือ ความรัก ความศรัทธา และความภาคภูมิใจในความเป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ผู้คนในท้องถิ่นนั้นเป็นผู้ริเริ่มจัดทำ และดำเนินการเอง มีความตั้งใจและมุ่งหวังที่ต้องการนำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในด้านต่างๆ โดยมีเป้าหมายคือให้คนไทยในท้องถิ่นได้รู้จักตนเอง และสามารถนำไปใช้เพื่อการพัฒนาคนในท้องถิ่นได้ในทุกระดับ แต่เนื่องจากความเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกิดขึ้นมานั้น ล้วนมาจากหลากหลายของผู้ที่ก่อตั้ง หลากหลายสถานที่ ชุมชน ท้องถิ่น ฯลฯ ดังนั้นบทบาทในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในแต่ละแห่ง จึงมีความแตกต่างและเป็นเอกเทศ ไม่สามารถกำหนดรูปแบบของบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แน่นอนและชัดเจน ที่จะนำไปสู่การเป็นแม่บทในการสร้างบทบาททางปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องต่อแผนยุทธศาสตร์การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งไม่สามารถสนับสนุนในด้านการสร้างรายได้ในระดับฐานราก ตามแนวทางการพัฒนาประเทศไทยสู่ความสมดุลและยั่งยืนในทางสังคมตาม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560—2564) ได้อย่างแท้จริง

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจใน “บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการพัฒนาสังคม: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อแสวงหา บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการพัฒนาทางสังคม ที่มีความเหมาะสมและสร้างเป็น ต้นแบบของบทบาทพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่สามารถนำไปใช้กับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้ในทุกๆ แห่ง ได้อย่างเป็นรูปธรรมและก่อให้เกิดความเข้มแข็งใน (1) การอนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและ (2) มีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างบูรณาการในลักษณะของการศึกษาสอดคล้องทั้งในระบบ นอก ระบบ ตามอัธยาศัย รวมทั้ง (3) การก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในชุมชนและท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาทางสังคมตามเป้าประสงค์ของในทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) และให้ดำรงคงอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไป ผู้วิจัยได้เลือกพิพิธภัณฑ์

ท้องถิ่นที่นำมาใช้ศึกษาและวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ที่ก่อตั้งโดยวัด ชุมชนและเอกชน เป็น พิพิธภัณฑสถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พิพิธภัณฑสถานหลายแห่งถือกำเนิดขึ้นจากกระแส การปรับกระบวนการทัศน์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของผู้คนใน จังหวัดนครปฐม ด้วยการนำทุนทางวัฒนธรรมชุมชนและ ประวัติศาสตร์ชุมชน ทุนทางวัฒนธรรมในเรื่องวิถีชุมชน เกษตร ลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอันเป็นภูมิศาสตร์ ชุมชนขึ้นมาบริหารจัดการให้เป็นแหล่งวัฒนธรรมที่มีเป้าหมายเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ใน หลักสูตรท้องถิ่นศึกษา ทำให้องค์กรเอกชน ชุมชน บ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยงานวัฒนธรรมในท้องถิ่น ต่าง กระตือรือร้นในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานที่มีมาของสะสม การจัดการรวบรวม บริจาค เมืองนครปฐมจึงมีพิพิธภัณฑสถานเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากและหลากหลายประเภท โดยการนำ พิพิธภัณฑสถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดนครปฐมมาสู่ การวิจัยในครั้งนี้จะเป็นการศึกษาในด้านบริบทความเป็น มาของพิพิธภัณฑสถาน กลยุทธ์ในการบริหารพัฒนา พิพิธภัณฑสถาน รวมทั้งปัจจัยภายในภายนอกที่สนับสนุน ต่อการพัฒนาการดำเนินงานของพิพิธภัณฑสถาน เพื่อนำ มาสู่ การกำหนดรูปแบบของบทบาทการพัฒนาในทางสังคม ด้วยพิพิธภัณฑสถานที่ตั้งโดย วัด ชุมชน และเอกชน ซึ่งพิพิธภัณฑสถานดังกล่าวที่นำมาสู่การวิจัยนี้ได้แก่ (1) พิพิธภัณฑสถานที่ตั้งโดยวัด พิพิธภัณฑสถานวัดนิคมวัดบ้านครุฑ (2) พิพิธภัณฑสถานที่ตั้งโดยชุมชน พิพิธภัณฑสถานบ้านตลาด น้ำวัดลำพญา (3) พิพิธภัณฑสถานที่ตั้งโดยเอกชน พิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บ้านก้นธารักษ์ ด้วยพิพิธภัณฑสถาน ดังกล่าว มีคุณลักษณะที่สอดคล้องต่อแนวทางทางของการ วิจัยกล่าวคือ (1) เป็นตัวแทนในพิพิธภัณฑสถานทั้ง 3 ลักษณะ คือ พิพิธภัณฑสถานที่ตั้งโดยวัด ชุมชนและเอกชนที่มุ่ง เน้นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น (2) พิพิธภัณฑสถานทั้ง 3 ได้รับการรับรองจากหน่วยงาน ภาครัฐที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อก่อประโยชน์ในการเป็นแหล่ง ของการเรียนรู้ส่งเสริมภูมิปัญญาไทย การค้นคว้าวิจัยเพื่อ นำภูมิปัญญาและทุนท้องถิ่นมาประยุกต์และปรับใช้ในวิถี ชีวิต อย่างมีประสิทธิภาพ (3) สนับสนุนความคิดริเริ่มของ ชาวบ้าน ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ตนเอง สิ่งแวดล้อมและสังคม การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมอันดี และการเรียนรู้ทุกรูปแบบ ที่

คนในชุมชนและประชาชนทั่วไป จะเข้าถึงได้อย่างสะดวก และสามารถใช้บริการได้เต็มศักยภาพ (4) มีความสอดคล้อง กับนโยบายของภาครัฐที่ได้กำหนดให้พื้นที่ที่มีพิพิธภัณฑสถาน ตั้งอยู่เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายของภาครัฐในการสร้างความ เข้มแข็งในทุกมิติให้กับท้องถิ่น เพื่อขับเคลื่อนประเทศชาติ ตามยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจและสังคม (5) เป็นแหล่ง เรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ด้วยตนเองตามความสนใจศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่นๆ (6) ตั้งอยู่ในพื้นที่ของกระทรวง พาณิชยในโครงการนำร่อง ตลาดต้องชม เพื่อเป็นการสร้าง อัตลักษณ์ของท้องถิ่นในด้านวัฒนธรรมและการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น พร้อมกับการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง (7) ผลการ วิจัยที่ได้รับ นำไปสู่การปฏิบัติของพิพิธภัณฑสถานทั้ง 3 แหล่ง ได้ในลักษณะของพิพิธภัณฑสถานเครือข่าย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑสถานที่ตั้งโดยวัด, ชุมชนและเอกชนในจังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาทางสังคม ซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานใน จ. นครปฐม
3. เพื่อศึกษาปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนบทบาทของพิพิธภัณฑสถานที่มีผลต่อการพัฒนาสังคมซึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานใน จ. นครปฐม
4. เพื่อเสนอแนะรูปแบบบทบาทการพัฒนาในทางสังคม ด้วยพิพิธภัณฑสถาน

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2557, น. 66) ได้ให้ความหมายของบทบาท คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพหรือจากกล่าวได้ว่าบทบาทคือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (role expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

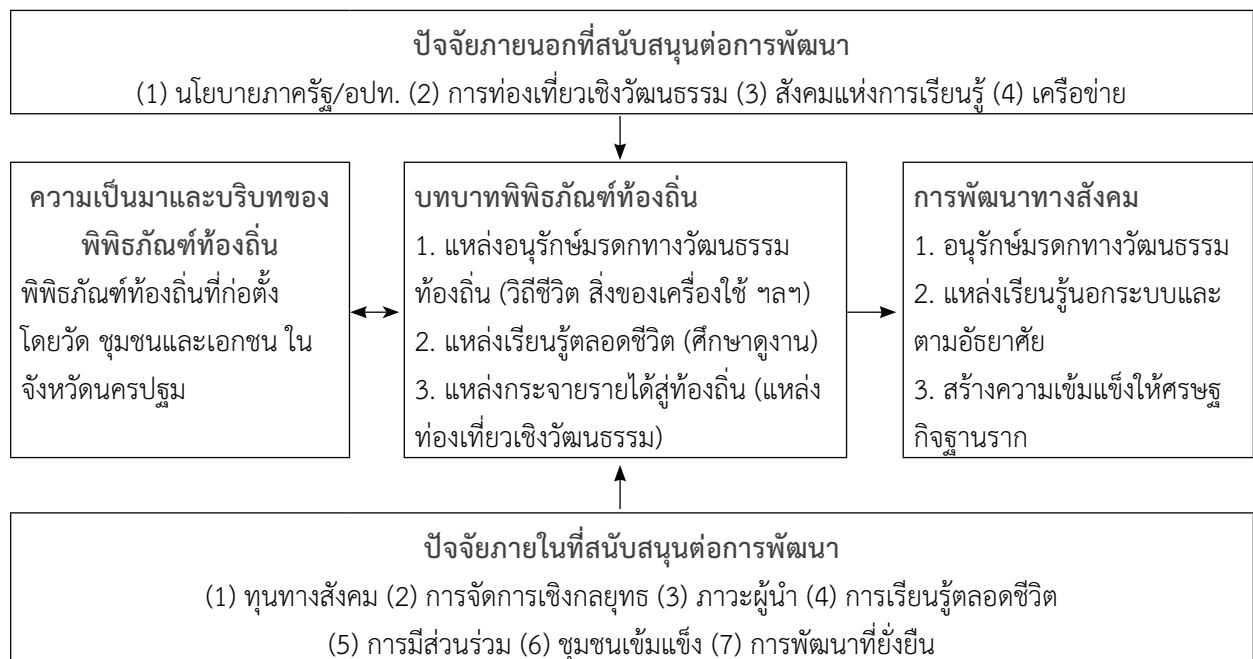
ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าบทบาท คือ การกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของตนตามสถานภาพที่ปรากฏในสังคม บทบาทจึงทำให้แต่ละคนรู้จักรักษาสีทธิและหน้าที่ของตนเองไว้และมีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม ทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบและดำรงอยู่ในสังคมอย่างสันติสุข

ศุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (2558, น. 34) ได้สรุปความหมายของสังคมแห่งการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นลักษณะของหน่วยงานหรือชุมชนที่ดำเนินการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องพร้อมๆกัน เกี่ยวกับการอนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟู ปกป้อง คุ้มครอง พิทักษ์ ส่งเสริม สนับสนุนช่วยเหลือ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่และปลูกจิตสำนึกให้แก่สมาชิกได้เรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยวิธีการผ่านผู้รู้ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและจากองค์ความรู้ต่างๆ ซึ่งทำให้สมาชิกสามารถสร้างความรู้ สร้าง

ทักษะและมีการจัดการเรียนรู้ที่ดี รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งภายในภายนอกกลุ่มสมาชิกตลอดจนสามารถใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจปัญหาเพื่อพัฒนาการดำเนินชีวิตให้มีความเหมาะสมกับสภาพของหน่วยงานหรือชุมชน ประกอบด้วยบุคคลแห่งการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ องค์กร และสังคม

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าสังคมแห่งการเรียนรู้ หมายถึง สังคมที่ทุกคนในสังคมมีโอกาสหาความรู้ประสบการณ์ได้ตลอดเวลาและต่อเนื่อง ตามความสนใจของผู้เรียนรู้ ทำให้สมาชิกในสังคมนั้นสามารถสร้างความรู้ สร้างทักษะและมีการจัดการเรียนรู้ที่ดี ที่ก่อให้เกิดศักยภาพในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งภายในภายนอกกลุ่มสมาชิกตลอดจนสามารถใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจปัญหาเพื่อพัฒนาการดำเนินชีวิตให้มีความเหมาะสมกับสภาพของหน่วยงานหรือชุมชนและดำรงชีพออยู่ในสังคมด้วยความสุข

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายศึกษารูปแบบบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐม ได้แก่ พิพิธภัณฑ์วัดชีวานาลุ่มน้ำนครชัยศรี พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตลาดน้ำวัดลำพญาและพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

บ้านกัณฑ์รักษ์ ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยแบบกรณีศึกษา เนื่องจากมุ่งศึกษา เฉพาะกรณีที่เฉพาะเจาะจง จุดเน้นอยู่ที่สิ่งถูกศึกษาซึ่งมีขอบเขตที่กำหนดได้ชัดเจนสมบูรณ์ในตัว มีเวลาและสถานที่ที่สามารถกำหนด

ได้โดยใช้วิธีศึกษาจากข้อมูลหลายชนิดหลายแหล่ง ด้วยวิธีการหลายแบบในเรื่องเดียวกัน (ชาย โพธิ์สิตา, 2554, น. 152-153) พื้นที่ที่ทำการศึกษาคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม ได้แก่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสวนนกและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านตลาดน้ำวัดลำพญาและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านกษัตริย์ เนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑสถานที่ได้รับการรับรองการเป็นพิพิธภัณฑสถานจากภาครัฐมีบทบาทในการพัฒนาทางสังคมที่สอดคล้องต่อแนวทางการพัฒนาประเทศและสามารถสร้างประโยชน์ต่อชุมชนในลักษณะเป็นแหล่งอนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตและยังเป็นแหล่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ที่ตรงตามแผนงานการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาทางสังคมของภาครัฐ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษานี้ ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 6 กลุ่ม ได้แก่ (1) หน่วยระดับบุคคล (2) หน่วยระดับกลุ่ม (3) หน่วยระดับองค์การ (4) หน่วยระดับสถาบัน และ (5) หน่วยระดับพื้นที่ รวมทั้ง (6) หน่วยระดับสังคม รวมทั้งสิ้น 26 คน

จากการเลือกหน่วยในการวิเคราะห์ระดับบุคคลข้างต้น ประชากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในจังหวัดนครปฐม รวมทั้งนักวิชาการที่มีความรู้ความเข้าใจบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดีตลอดจนรวมถึงนักท่องเที่ยวโดยในที่นี้ ใช้วิธีสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (non-probability selection sampling) ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive selection) เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูล (data organizing) คือทำข้อมูลหลายประเภทซึ่งได้มาจากหลายแหล่งหลายวิธีการ เช่น ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสังเกตให้อยู่ในรูปแบบของเอกสารที่เป็นระเบียบและเป็นระบบสามารถเรียกมาใช้ได้สะดวกและตรวจสอบความถูกต้อง

และความน่าเชื่อถือได้ง่าย ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ การตรวจสอบภายในและการตรวจสอบภายนอก (ชาย โพธิ์สิตา, 2554, น. 370-372) สำหรับการตรวจสอบภายในของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นการนำเสนอคำอธิบาย หรือข้อสรุปจากมุมมองที่หลากหลายของผู้เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งได้อธิบายทั้งในทัศนะที่เห็นสอดคล้องกัน และแตกต่างกันอย่างครบถ้วนตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการศึกษา ขณะเดียวกัน ได้ทำการตรวจสอบภายนอก ด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) กล่าวคือ การใช้กระบวนการวิธีที่หลากหลาย (multiple-method approach) ในการตรวจสอบข้อมูล ซึ่งจากหลักการตรวจสอบดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้เพียงบางหลักการ คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) เป็นการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน (สุภางค์ จันทวานิช, 2557, น. 129-130) โดยข้อสรุปและสิ่งที่ตีความออกมานั้นอาจจะอยู่ในรูปของคำอธิบาย กรอบแนวคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวกับรูปแบบบทบาทของพิพิธภัณฑสถานในการพัฒนาทางสังคม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ระยะเวลา รวม 60 วัน ในลักษณะที่สอดคล้องกับรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวคือ

1. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก ประกอบด้วย

วิธีที่ 1 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก หรือการสัมภาษณ์แบบมีจุดความสนใจเฉพาะ (focus interview) อันได้แก่ พิพิธภัณฑสถานและรูปแบบของบทบาทในการพัฒนาทางสังคมของพิพิธภัณฑสถานในจังหวัดนครปฐม ใช้แนวคำถามเป็นหลักในการสัมภาษณ์เจาะลึก แต่ขณะเดียวกันไม่มองข้ามประเด็นที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ (ชาย โพธิ์สิตา, 2554 น. 264) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ดังกล่าว ก่อนนำไปใช้จะมีการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยนำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องและความถูกต้องเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา

วิธีที่ 2 การสังเกต เป็นการเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเอาใจใส่และกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธี เพื่อวิเคราะห์หรือ

หาความสำคัญของสิ่งที่เกิดขึ้นกับสิ่งอื่น ทำให้รู้พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นธรรมชาติ เป็นข้อมูลโดยตรงตามสภาพความเป็นจริง จัดเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งมีความน่าเชื่อถือมาก

วิธีที่ 3 การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร หรือการวิจัยเอกสารในครั้งนี้ เป็นการแสวงหาคำตอบ หรือการสร้างองค์ความรู้ด้วยการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ที่เป็นร่องรอยตามปกติธรรมชาติ และเป็นข้อมูลที่สังเกตโดยง่ายหรือเป็นข้อมูลทางสถิติและบันทึกต่างๆ

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แบ่งขั้นตอนออกเป็นดังนี้ (วาโร เฟิงส์วีสต์, 2551, น. 228-229)

1. วางแผนเก็บข้อมูล เป็นการเตรียมการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในด้านต่างๆ
2. เตรียมเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลให้เพียงพอ โดยแยกเป็นสัดส่วนตามลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง
3. กำหนดนัดหมายกลุ่มตัวอย่าง โดยทำการนัดเวลาในการเก็บข้อมูล
4. ทำการเก็บข้อมูลที่วางแผนไว้
5. รวบรวมข้อมูลที่ได้รับคืนมา
6. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลอีกครั้ง แล้วนำไปวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการพัฒนาสังคม กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดยวัด ชุมชน และเอกชนในจังหวัดนครปฐม กรณีศึกษา พิพิธภัณฑ์วิถีชาวนา กลุ่มน่านนครชัยศรี พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตลาดน้ำวัดลำพญาและพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน บ้านกัณฑ์ธารักษ์ นั้นเป็นการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยตรงประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตในภาคสนาม เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาทำการวิเคราะห์ นำเสนอผลการวิจัยโดยเรียบเรียงไปตามลำดับและตามประเด็นที่ได้กำหนด ในกรอบแนวคิด ในการวิจัยที่เป็นการเชื่อมโยง

กับคำถามของการวิจัยครั้งนี้ในประเด็นของ

1. ความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดย วัด ชุมชนและเอกชน ในจังหวัดนครปฐม ที่เกิดจากแนวคิดที่เรียกรวมๆ ว่าพิพิธภัณฑ์วิทยากระแสใหม่ในโลก ที่ล้วนเกิดขึ้นจาก ความรัก ความศรัทธา และความภาคภูมิใจในความเป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ชุมชน ที่เป็นเรื่องวิถีชุมชน เกษตรลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอันเป็นภูมิศาสตร์ชุมชนขึ้นมาบริหารจัดการให้เป็นแหล่งวัฒนธรรมที่มีเป้าหมายที่จะอนุรักษ์ รักษาสิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอดพัฒนา ที่เป็นเอกลักษณ์ของชนรุ่นก่อนที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นและเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำเสนอการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดีและยังสามารถตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้องค์กรเอกชน ชุมชน บ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยงานวัฒนธรรมในท้องถิ่น ต่างกระตือรือร้นในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์อันมีที่มาของสะสม การจัดหารวบรวม บริจาค โดยเริ่มมีกระแสตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เมืองนครปฐม จึงมีพิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากและหลากหลายประเภท

2. การพัฒนาในทางสังคม ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดยวัด, ชุมชนและเอกชน ในจังหวัดนครปฐม การพัฒนาในทางสังคมของพิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แหล่ง ล้วนมีความสอดคล้องต่อการพัฒนาสังคมตามแนวทางของการพัฒนาประเทศไทยโดยการพัฒนาทางสังคมนี้ จะมีลักษณะที่สำคัญด้วยกัน 3 แนวทาง คือ แนวทางที่ 1. เป็นสถานที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการเก็บสะสม ภูมิปัญญาความรู้ที่บรรพชนได้สร้างสม ที่มีอยู่หรือเคยมีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ โดยคนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดสร้างไว้ให้คนรุ่นหลังได้รู้จักตนเอง แนวทางที่ 2 เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยการเป็นจัดสร้างเป็นคลังแห่งความรู้หรือแหล่งเรียนรู้แก่คนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไปทุกเพศ ทุกวัย แนวทางที่ 3 แหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น มาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบทางเลือก และเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น สร้างรายได้ให้กับประเทศ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชน และมีหน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรชุมชน ส่งเสริมและสนับสนุน

3. ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่สนับสนุน

การพัฒนาในทางสังคม ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดย วัด, ชุมชนและเอกชน ในจังหวัดนครปฐมโดย (1)) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ทุนทางสังคม การจัดการเชิงกลยุทธ์ ภาวะผู้นำการเรียนรู้ตลอดชีวิต การมีส่วนร่วม ชุมชนที่เข้มแข็ง (2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายภาครัฐหรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งภาคเอกชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สังคมแห่งการเรียนรู้ เครือข่าย

4. บทบาทการพัฒนาในทางสังคม ด้วยพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดย วัด, ชุมชนและเอกชน ควรเป็นเช่นไร มิติที่ 1 บทบาทการเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดก ทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น มิติที่ 2 บทบาทการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต มิติที่ 3 บทบาทการเป็นแหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยบทบาทของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในการพัฒนาสังคมนั้น สามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาวิจัย ได้ดังต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและบริบทของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดย วัด ชุมชนและเอกชน ในจังหวัดนครปฐม เกิดขึ้นจากรากฐานเดียวกันคือ ความรัก ความศรัทธา และความภาคภูมิใจในความเป็นแหล่งศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้วยการนำทุนทางวัฒนธรรมชุมชนและประวัติศาสตร์ชุมชน รวมทั้งยังนำทุนทางวัฒนธรรมในเรื่องวิถีชุมชนเกษตร ลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอันเป็นภูมิศาสตร์ชุมชน ขึ้นมาบริหารจัดการให้เป็นแหล่งวัฒนธรรมที่มีเป้าหมายที่จะอนุรักษ์ รักษาสิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอดพัฒนา รวมถึงการส่งเสริมภูมิปัญญาของชนรุ่นก่อนที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์ของความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งได้รับผลกระทบจากความเจริญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนเป็นเหตุให้เกิดความสูญเสียหากมิได้รับการอนุรักษ์ รักษาให้คงอยู่และให้มีการสืบทอด พิพิธภัณฑสถานบ้านจึงเป็นวิถีทางของทางเลือกทางหนึ่งของการอนุรักษ์รักษา ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ที่สามารถนำเสนอและเรียนรู้ได้เป็นอย่างดีและตอบสนองการท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ในหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา

ทำให้องค์กรเอกชน ชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานวัฒนธรรมในท้องถิ่น ต่างกระตือรือร้นในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานที่มีที่มาของสะสม การจัดการรวบรวม บริจาค จึงมีพิพิธภัณฑสถานเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากและหลากหลายประเภทในจังหวัดนครปฐม

2. การพัฒนาในทางสังคม ของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดย วัด,ชุมชนและเอกชน ในจังหวัดนครปฐม จากการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดย วัด ชุมชนและเอกชน ในจังหวัดนครปฐม ประกอบด้วยพิพิธภัณฑสถานก่อตั้งโดยวัด: พิพิธภัณฑสถานวัดเขาชะครี พิพิธภัณฑสถานบ้านตลาดน้ำวัดลำพญา และพิพิธภัณฑสถานภูมิปัญญาพื้นบ้าน บ้านนันทารักษ์ พบว่าแนวทางพัฒนาในทางสังคมของพิพิธภัณฑสถานทั้ง 3 แห่ง ล้วนมีความสอดคล้องต่อการพัฒนาสังคมตามแนวทางของการพัฒนาประเทศไทย ตามข้อกำหนดของกฎหมาย, พระราชบัญญัติ แผนพัฒนาการศึกษาท้องถิ่นนั้น ที่มีการกำหนดนโยบาย สนับสนุนและส่งเสริม เช่นเดียวกัน การพัฒนาอย่างรอบด้านและสมดุลเพื่อเป็นฐานหลักของการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาและการเรียนรู้ในทุกระดับและประเภทการศึกษา เพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนทุกคน ทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย โดยส่งเสริม สนับสนุนเครือข่ายภูมิปัญญาและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตอย่างมีคุณภาพและตลอดชีวิต ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ประชาชน ประชาสังคมและทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหารจัดการศึกษาและสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา รวมทั้งการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ และการลงทุนสำหรับการศึกษา เพื่อให้การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มุ่งหวังจะพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัย ในการอนุรักษ์รักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ดงามและรู้คุณค่าของความเป็นไทย มีโอกาสและเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งที่เป็นพลังทางสังคมในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เชื่อมโยงกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ ที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่และท้องถิ่น โดยการพัฒนาทางสังคมนี้ จะมีลักษณะที่สำคัญด้วยกัน 3 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 เป็นสถานที่อนุรักษ์มรดกทาง

วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีจุดเริ่มต้นด้วยการสร้างสถานที่ในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแหล่งหรือสถานที่รวบรวมและจัดแสดงหลักฐานทางโบราณคดี วัตถุโบราณ สิ่งของเครื่องใช้ วัตถุทางวัฒนธรรม รวมทั้งการเก็บสะสม ภูมิปัญญาความรู้ที่บรรพชนได้สร้างสม ที่มีอยู่หรือเคยมีอยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ โดยคนในท้องถิ่นเป็นผู้จัดสร้างไว้ให้คนรุ่นหลังได้รับรู้เป้าหมายคือให้คนไทยในท้องถิ่นได้รู้จักตนเอง

แนวทางที่ 2 เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยการเป็นจัดสร้างเป็นคลังแห่งความรู้หรือแหล่งเรียนรู้ ที่แสดงเรื่องราว วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และประวัติท้องถิ่น ที่สามารถให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไปทุกเพศทุกวัย รวมถึงยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคน ในชุมชนเพื่อร่วมกันกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิด ร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นนั้นๆ เอง

แนวทางที่ 3 แหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นเป็นด้วยการนำวัฒนธรรมที่เป็นต้นทุนที่มีอยู่หลากหลายในแต่ละท้องถิ่นซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีค่ามาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบทางเลือก เป็นการเพิ่มพูนความรู้และเปิดโลกทัศน์ใหม่ ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาติ และเป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น สร้างรายได้ให้กับประเทศ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชน และมีหน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรชุมชน ส่งเสริมและสนับสนุน

3. ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการพัฒนาในทางสังคม ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดยวัด ชุมชน และเอกชน ในจังหวัดนครปฐม

3.1 ปัจจัยภายในที่สนับสนุนการพัฒนาในทางสังคม ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดยวัด ชุมชน และเอกชน ในจังหวัดนครปฐมนั้นประกอบด้วย (1) ทุนทางสังคมคือทุนดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ในชุมชน หรือในสังคม ที่ผู้ตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นพิพิธภัณฑ์วิถีขานลุ่มน้ำนครชัยศรี ได้นำวิถีชีวิตชาวนาที่เป็นทุนทางสังคมของท้องถิ่นมาเป็นแนวทางของการจัดทำพิพิธภัณฑ์ สำหรับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตลาดน้ำ วัดลำพญาได้นำเสนอเรื่องราวของทุนทางสังคมของท้องถิ่นคือ เครื่องมือเครื่องใช้ของบรรพบุรุษ ในอดีตที่เป็นชาวจีนอพยพและชาวมอญ และพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญา

พื้นบ้าน บ้านกษัตริย์ ได้จัดแสดงสิ่งของสะสมร่วมสมัยพื้นบ้าน โดยทั้ง 3 พิพิธภัณฑ์ ได้นำทุนสังคมมาประกอบสร้างเพื่อสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นการรวบรวมที่ก่อให้เกิดศักยภาพ และสมรรถนะ ช่วยให้ชุมชนคงสภาพของชุมชนต่อไป มีความเป็นปึกแผ่น ก่อให้เกิดพลังเพื่อใช้ขับเคลื่อนชุมชนให้เข้มแข็งขึ้นได้ (2) การจัดการเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการนำมาใช้ขับเคลื่อนกรอบแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไปสู่เป้าหมาย โดยการกำหนดแผนงานและวิธีการ ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวและมีตัวแบบที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร รวมทั้งมีการประเมินผลเพื่อเป็นการชี้วัดผลดำเนินงานนำมาปรับปรุงและพัฒนาในแต่ละพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (3) ภาวะผู้นำของความเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นการสร้างอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ๆ เพื่อก่อให้เกิดกิจกรรมและความสัมพันธ์อันนำมาซึ่งการบรรลุถึงวัตถุประสงค์ร่วมกัน (4) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบที่เกิดขึ้นทุกช่วงของชีวิต เป็นการพัฒนาคนให้มีศักยภาพที่สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่จะมีขึ้นในอนาคต จากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม โดยไม่มีการจำกัดเวลาและสถานที่ (5) การมีส่วนร่วมเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของบุคคล กลุ่มและองค์กรในชุมชนให้มีประสิทธิภาพมีความเข้มแข็ง ซึ่งทำให้ชุมชนมีพลังต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์อื่นๆ และเป็นที่ยอมรับของภาคราชการและภาคประชาชน (6) ชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นแนวทางในกระบวนการพัฒนาคน กลุ่มคนในชุมชนให้มีศักยภาพพอเพียงและร่วมมือกันปรับปรุงคุณภาพชีวิตและมีความสามารถในการจัดการกับสภาพปัญหาและเรื่องราวต่างๆ ได้ด้วยตัวเองและต่อเนื่องด้วยการพลังชุมชนและทุนทางสังคม (7) การพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้เกิดการตอบสนองความต้องการในปัจจุบันของประชาชนและสังคมโดยไม่กระทบหรือละเมิดความสามารถในการพัฒนาหรือความต้องการของคนหรือสังคม ที่สามารถเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3.2 ปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการพัฒนาในทางสังคม ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดยวัด ชุมชน และเอกชน ในจังหวัดนครปฐมนั้นประกอบด้วย (1) นโยบาย

ภาครัฐหรือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมไทยรวมทั้งภาคเอกชน ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะสนับสนุนและส่งเสริมในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเป็นการสร้างให้สังคมไทยเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การอนุรักษ์รักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม (2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่จะต้องเป็นการดำเนินการแบบมีส่วนร่วม และ ได้รับร่วมมือกันจากหลายภาคส่วนไม่ว่าภาครัฐ ภาคเอกชน และท้องถิ่น โดยที่ผู้เยี่ยมชมสามารถศึกษาเรียนรู้และจับต้องได้ รวมทั้งได้รับความเพลิดเพลินจากการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ได้ทุกเพศทุกวัย (3) สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นการสร้างการเรียนรู้สังคมที่ทุกคนในสังคมมีโอกาสหาความรู้ประสบการณ์ได้ตลอดเวลาและต่อเนื่อง ตามความสนใจของผู้เรียนรู้ รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งภายในภายนอกกลุ่มสมาชิกตลอดจนสามารถใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการเลือกและตัดสินใจปัญหาเพื่อพัฒนาการดำเนินชีวิตให้มีความเหมาะสมกับสภาพของหน่วยงานหรือชุมชนและดำรงชีพอยู่ในสังคมด้วยความสุข (4) เครือข่ายซึ่งนำมาสร้างมิตรโดยเชื่อมโยงประสานระหว่างบุคคล กลุ่มหรือชุมชนเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง ที่ส่งผลทำให้การทำงานมีพลัง มีความเข้มแข็ง ดำรงอยู่ต่อไปและมีความร่วมมือทำให้เกิดผลการพัฒนาเร็วและ สมบูรณ์ขึ้น

4. บทบาทการพัฒนาในทางสังคม ด้วยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ก่อตั้งโดยวัด ชุมชน และเอกชน ควรเป็นเช่นไร

มิติที่ 1 บทบาทการเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดก ทางศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นจะมีจุดเริ่มต้นจากความต้องการของคนในชุมชนที่จะอนุรักษ์ รักษาสิ่งที่บรรพบุรุษสืบทอดพัฒนา เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมถึงการส่งสมภูมิปัญญาของชนรุ่นก่อนที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้เห็นถึงความสามารถของภูมิปัญญา ในการประยุกต์ใช้ทรัพยากร ธรรมชาติรอบกายมาประกอบรวบรวบเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ได้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของการสอนลูกหลานในรูปแบบของความเชื่อและประเพณี การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่หลงเหลือจากอดีต มีเอกลักษณ์ของความเป็นภูมิปัญญา

ท้องถิ่นที่ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งได้รับผลกระทบจากความเจริญของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จนเป็นเหตุให้เกิดความสูญเสียหากมิได้รับการอนุรักษ์ รักษาให้คงอยู่และให้มีการสืบทอด พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ที่สามารถนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้มีคุณภาพ เพื่อส่วนรวมของคนทั้งในเชิงสถาบัน ระบบ โครงสร้างของสังคมของประเทศให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอ ในการขับเคลื่อนกระบวนการ การสงวนอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

มิติที่ 2 บทบาทการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยการประกอบสร้างเป็นคลังความรู้หรือแหล่งเรียนรู้ที่แสดงเรื่องราว วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และประวัติท้องถิ่น ที่สามารถให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่นและบุคคลทั่วไปทุกเพศทุกวัย รวมถึงยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันกระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิด ร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นนั้นๆ เอง ด้วยการสร้างความมีส่วนร่วมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่อยู่อ่หลากหลายในแต่ละท้องถิ่น โดยให้หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรชุมชน สนับสนุนความคิดริเริ่มของชาวบ้าน ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง สิ่งแวดล้อมและสังคม การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมอันดี และการเรียนรู้ทุกรูปแบบทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ที่คนในชุมชนและประชาชนทั่วไป จะเข้าถึงได้อย่างสะดวกและสามารถใช้บริการได้เต็มศักยภาพ เพื่อการพัฒนาประเทศไปสู่ความสมดุลและยั่งยืนในทางสังคม

มิติที่ 3 บทบาทการเป็นแหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ในฐานะของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยการนำวัฒนธรรมที่เป็นต้นทุนที่มีอยู่หลากหลายในแต่ละท้องถิ่นซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่มีค่ามาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบทางเลือก ในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนต่างวัฒนธรรมนั้นเองและเป็นการเผยแพร่เอกลักษณ์ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีคนในท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เป็นการเพิ่มพูนความรู้และเปิดโลกทัศน์ใหม่ ช่วยอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาติ ช่วยกระตุ้นให้เกิดความสามัคคี และ

เป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น สร้างรายได้ให้กับประเทศ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชน และมีหน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรชุมชน ส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ที่สำคัญ ได้แก่

1. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

1.1 ผู้ก่อตั้งขาดความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ในงานพิพิธภัณฑ์ ทำให้ขาดการวางแผนการดำเนินงานในระยะยาวที่ชัดเจน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งเกิดขึ้นโดยคณะกรรมการ ที่มีเพียงงบประมาณในการก่อสร้างอาคารและจัดแสดงนิทรรศการ แต่เมื่อเปิดให้บริการแล้ว ไม่มีหน่วยงานดูแลอย่างจริงจัง ไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานที่เพียงพอและต่อเนื่อง และไม่มีการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์ให้คุ้มค่ากับงบประมาณที่ลงไป

1.2 พิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นส่วนใหญ่ ขาดบุคลากรที่จะทำหน้าที่ ที่จำเป็นตามลักษณะงานพิพิธภัณฑ์ เช่น นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นต้น ทำให้พิพิธภัณฑ์ขาดการพัฒนาที่น่าสนใจ และขาดพลังที่จะขับเคลื่อนให้งานพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ หรือ แหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่น

1.3 การกำหนดวัตถุประสงค์หลักในการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มุ่งสร้างรายได้เข้าสู่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น มากกว่าการสร้างประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวมก่อให้เกิดการไม่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน

1.4 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นส่วนใหญ่ ทำหน้าที่เพียงแค่การเก็บรักษาวัตถุของท้องถิ่นในลักษณะเป็นตู้เก็บของ การศึกษาค้นคว้าความรู้จากวัตถุเพื่อสื่อสารเรื่องราวของท้องถิ่นยังมีน้อยมาก

2. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

2.1 ภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ควรสนับสนุนโดยจัดสรรงบประมาณสำหรับพิพิธภัณฑ์อย่างจริงจังและทั่วถึง

2.2 ภาครัฐควรสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการพัฒนาทางสังคม ให้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย รวมทั้งผู้ปฏิบัติการทางพิพิธภัณฑ์สามารถนำองค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.3 ภาครัฐควรกำหนดนโยบายในการประกันความเสี่ยงในเรื่องอาคารสถานที่หรือสิ่งของที่จัดเก็บในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วยการรับประกันความเสี่ยงจากอัคคีภัยหรือภัยธรรมชาติ

2.4 ภาครัฐควรจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยตรงเพื่อจัดสร้างบุคลากรด้านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเฉพาะซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรมรวมทั้งเป็นศูนย์รวมเครือข่ายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

2.5 ภาครัฐควรสนับสนุนส่งเสริมให้ท้องถิ่นทุกท้องถิ่นจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของตนเองเพื่ออนุรักษ์รักษาวินัยธรรมท้องถิ่นเพื่อตนเองโดยคนของท้องถิ่น

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การออกแบบการวิจัยในครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เนื่องจากมุ่งหวังที่จะศึกษากรณีที่มีการเจาะจง เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ความเข้าใจในเชิงลึกอย่างเป็นองค์รวม ในอีกด้านหนึ่ง การศึกษาในลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ขาดความครอบคลุม ดังนั้น จึงควรศึกษาวิจัย โดยใช้เชิงคุณภาพผสมผสานกับเชิงปริมาณ เพื่อความแม่นยำตามหลักวิทยาศาสตร์ เป็นข้อมูลทางสถิติที่ชัดเจน

3.2 วัตถุประสงค์การวิจัย มุ่งศึกษาความเป็นมา บริบทของพื้นที่ และการนำเสนอบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการพัฒนาทางสังคม ที่เป็นแนวทางสำหรับการสร้างบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของประเทศไทยเป็นสำคัญ ซึ่งมีประเด็นอื่นๆ ที่น่าสนใจอีกหลายประเด็นที่ไม่ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปแบบเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ รัฐประศาสนศาสตร์แนวสมัยใหม่ เป็นต้น

3.3 การเลือกมิติในการวิจัย ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการที่มีติดดังกล่าว สามารถเชื่อมโยงกับบทบาท

ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทางสังคม แต่ยังคงมีอีกหลากหลายมิติที่มีความน่าสนใจในการศึกษาค้นคว้า ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการเลือกเรื่องที่มีอยู่นอกเหนือจากที่งานวิจัยชิ้นนี้ เพื่อให้เกิดข้อค้นพบในมุมมองที่แตกต่าง

3.4 ผู้วิจัยเสนอว่า ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ (comparative study) ระหว่างบทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในการพัฒนาทางสังคมในพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้เห็นวิวัฒนาการ ความแตกต่าง ข้อดี ข้อเสีย ผลกระทบ และนำไปสู่ปรับปรุงและข้อเสนอเพื่อการพัฒนาต่อไป

References

- Adsakul, S. (2014). *Introduction to sociology* (3rd ed.). Bangkok: V Print. (in Thai)
- Chalermphao, P., Anantakool, K., & Boonyakiat, C. (2006). *Experience from local museum to publicity*. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre. (in Thai)
- Chantavanich, S. (2014). *Qualitative research methodology* (22nd ed.). Bangkok: Dan Sutha. (in Thai)
- Charungkaittikul, S. (2015). *Philosophies and concepts of learning society*. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Pengsawat, W. (2008). *Research methodology*. Bangkok: Suwiriyasan. (in Thai)
- Podhisita, C. (2011). *Science and art of quality research*. Bangkok: Amarin. (in Thai)

